

DÜNYA DİNLERİ

Şinasi GÜNDÜZ (ed.)

Dünya Dinleri
Şinasi Gündüz (ed.)
© MilelNihal Yayınları
İstanbul 2024

Birinci baskı
MilelNihal 2019

Dokuzuncu baskı
MilelNihal 2024

Genel Yayın Yönetmeni
Hakan Olgun

Sayfa ve kapak tasarımı
Bilal Patacı

ISBN
978-605-06488-0-5

Eylül 2024

Baskı ve Cilt
Step Ajans Reklamcılık, Matbaacılık Tan.
ve Org. Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad.
No:11 Bağcılar, İstanbul, 0212 446 88
Matbaa Sertifika No: 45522

MilelNihal Yayınları
Akşemseddin Mahallesi
M. Sarper Alus Sokak No: 4/6
Fatih İstanbul, 0212 533 97 31

MilelNihal Yayınları,
HİKAV Yayın Kültür Araştırma ve Eğitim
Hizmetleri A.Ş.'ne aittir.
Yaynevi Sertifika No: 40767

DÜNYA DİNLERİ

Şinasi GÜNDÜZ (ed.)

İstanbul 2024

İçindekiler

ÖNSÖZ9

GİRİŞ / Şinasi Gündüz 15-26

A. Dinin Anlamı ve Neliği 16
B. Dinin Önemi ve Fonksiyonu 18
C. Dinler Tarihi'nin Bir Bilim Dalı Olarak Gelişimi 20
D. Mezhepler ve Kültürler 22

MİTOLOJİ VE KADİM DİNLER /
Cengiz Batuk27-48

A. Mitoloji ve Bazı Temel Kavramlar 28
B. Kadim Dinler34
Kadim Mısır Dini 34-38
A. Din 35
B. Kâinat Tasavvuru 35
C. Firavun Akhenaton ve Din Tartışması 37
D. Dinî Literatür 38
E. Tapınaklar 38
F. Kur'an'da Mısır Dini ve Firavun 38
Mezopotamya Dinleri..... 39-43
A. Tanrılar 39
B. Kâinat Tasavvuru 40
C. Kutsal Krallar 41
D. Tapınaklar 42
E. Ahiret: Ölüler Diyarı 43
F. Mezopotamya Mitleri 43
Eski Arap Dini 43-48
A. Arap Paganizminin Başlangıcı 44
B. Eski Arap Politezimi ve Paganizmi 45

C. Kült ve İnançlar 46
D. İbadetler 47

YEREL DİNİ GELENEKLER /
Hakan Olgun 49-60

Afrika İgbo Dini 50-54
A. İnsan-Doğa İlişkisi 50
B. Tanrı 51
C. İlahi Varlıklar 51
D. Yaratılış 52
E. İbadet 52
F. Kurban ve Takdime 52
G. Kutsal Mekanlar 53
H. Atalar Kültü 53
I. Dinî Aracılar 53
J. Ölüm ve Sonrası 54
Aborjin Dini 54-57
A. Rüya Zamanı 55
B. İlahi Varlıklar 56
C. Totem ve Enkarnasyon 56
D. Dinî Aracılar 56
E. Geçiş Ritüeli 57
F. Tabu 57
Maya Dini 57-60
A. Yaratılış 57
B. Tanrılar 58
C. Ritüeller 58
D. Kutsal Metin 59
E. Mabed-Piramit 59
F. Rahiplik 59
G. Takvim 59
H. Ölüm Sonrası 60
I. Kıyamet 60

YAHUDİLİK / Yasin Meral 61-114

A. İsimlendirme 62
B. Tarihsel Gelişim 63
C. Dinî Metinler 79
D. Temel İnanç Esasları 84
E. Temel İbadetler 90
F. Yahudi Yaşamı ve Ötekine Bakış 100
G. Mezhepler 106

HIRİSTİYANLIK /

Şinasi Gündüz	115-168
A. Tarihsel Gelişim	116
B. Dinî Metinler	128
C. Temel İnanç Esasları	131
D. Temel İbadetler	144
E. Ahlak	151
F. Mezhepler	152
G. Kilise Kurumu	165

İSLÂM / Hakan Olgun

A. İslam Öncesi Arap İnanıcı	170
B. Tarihsel Gelişim	171
C. Peygamber: Hz. Muhammed	174
D. Kutsal Kitap: Kur'an	176
E. Temel İnanç Esasları	178
F. Temel İbadetler	186
G. Ahlak	188

HİNT DİNLERİ /

Cemil Kutlutürk	191-240
-----------------------	---------

SANATANA DHARMA

/HİNDUİZM	192-210
A. İsimlendirme	192
B. Tarihsel Gelişim	192
C. Dinî Metinler	194
D. Temel İnanç Esasları	197
E. Temel İbadetler	202
F. Ahlak	206
G. Mezhepler	207
H. Hinduizm'in Diğer Dinlere Bakışı	209

BUDDA DHARMA

/BUDİZM	211-223
A. İsimlendirme	211
B. Tarihsel Gelişim	211
C. Dinî Metinler	214
D. Temel İnanç Esasları	214
E. Temel İbadetler	217
F. Mezhepler	219
G. Ahlak	221
H. Budizm'in Diğer Dinlere Bakışı	222

CİNA DHARMA/CAYNİZM

.....	224-230
A. İsimlendirme	224
B. Tarihsel Gelişim	224
C. Dinî Metinler	225
D. Temel İnanç Esasları	226
E. Temel İbadetler	228
F. Mezhepler	230

GURMAT/SİHİZM

.....	231-240
A. İsimlendirme	231
B. Tarihsel Gelişim	231
C. Dinî Metinler	233
D. Temel İnanç Esasları	235
E. Temel İbadetler	236
G. Sihizm'in Diğer Dinlere Bakışı	239

ÇİN DİNLERİ /

Cuma Özkan	241-266
------------------	---------

RUİZM

.....	242-252
A. İsimlendirme	242
B. Tarihsel Gelişim	242
C. Dinî Metinler	244
D. Temel İnanç Esasları	246
E. Temel İbadetler	248
F. Temel Şahsiyetler	249

DAOİZM

.....	252-253
A. İsimlendirme	253
B. Tarihsel Gelişim	253
C. Dinî Metinler	253
D. Temel İnanç Esasları	255
E. Temel İbadetler	257
F. Mezhepler	258
G. Din Adamı ve Mabetler	260

Çin'de Budizm

.....	260
Çin'de Hıristiyanlık	261
Çin'de İslâm	263
Modern Çin'de Din	264

JAPON DİNLERİ /

Halil İbrahim Şenavcu	267-286
-----------------------------	---------

ŞİNTÖİZM

.....	268-277
A. İsimlendirme	268

B. Tarihsel Gelişim	268
C. Dinî Metinler	268
D. Temel İnanç Esasları	269
E. Temel İbadetler	271
F. Mezhepler	277

JAPONYA'DA BUDİZM

A. Budizm'in Japonya'da Serüveni	277
B. Mezhepler	282

Japonya'da Ruizm	283
------------------------	-----

Japonya'da Hıristiyanlık	284
--------------------------------	-----

Japonya'da İslâm	285
------------------------	-----

MECÛSİLİK /

Mehmet Alıcı	287-304
--------------------	---------

A. İsimlendirme	288
B. Tarihsel Gelişim	289
C. Dinî Metinler	293
D. Temel İnanç Esasları	296
E. Ahlak ve Temel İbadetler	300
F. Zerdüş'tün Modern Takipçileri	303

SÂBİİLİK / Şinasi Gündüz

A. İslâmi Kaynaklarda Sâbiiler	306
B. Tarihsel Gelişim	311
C. Dinî Metinler	312
D. Temel İnanç Esasları	313
E. Temel İbadetler	319
F. Din Adamları ve Bazı Toplumsal Kurallar	321

MANİHEİZM /

Mehmet Alıcı	323-338
--------------------	---------

A. İsimlendirme	324
B. Tarihsel Gelişim	324
C. Dinî Metinler	328
D. Temel İnanç Esasları	331
E. Temel İbadetler	336
F. Ahlak	337

YENİ DİNİ HAREKETLER /

Mustafa Bıyık	339-362
---------------------	---------

A. Yeni Dinî Hareketlerde Belirgin Özellikler	340
B. İnsanları Yeni Dinî Hareketlere İten Temel Faktörler	341
C. İnsanları Yeni Dinî Hareketlere Çeken Temel Faktörler	342
D. Yeni Dinî Hareketlerde Üye Kazanma Aşamaları	342
E. Yeni Dinî Hareketlerde Lider	343
F. Yeni Dinî Hareketlerde Yaşam Tarzı	343
G. Yeni Dinî Hareketlerde Aile İlişkileri ve Kadın	344
H. Yeni Dinî Hareketlerde İş ve Para	344
I. Yeni Dinî Hareketlerden Ayrılma	345
J. Yeni Dinî Hareketlerden Ayrılmak Niçin Zordur?	345
K. Yeni Dinî Hareketler Nerelerde Üye Kazanmaya Çalışırlar?	346
L. Yeni Dinî Hareketler Ne Sunarlar?	346
M. Kimler Yeni Dinî Hareketlere Katılırlar?	346
N. Yeni Dinî Hareketlerden Örnekler	347
Mormonlar	347
Yehova Şahitleri	349
Mooncular	351
Tanrı'nın Çocukları	354
Halkın Tapınağı	355
Hümanist Yahudiler	357
Hare Krişna	358
Ömoto	360
Yazarlar	363
Dizin	367

Önsöz

İlahiyat fakültelerinde Dinler Tarihi ders kitabı olması yanında din araştırmalarında bulunan bilim insanları ve konuya ilgi duyan tüm okurlar için işlevsel bir kaynak olarak hazırlanan bu eserin ilk baskılarına gösterilen yoğun ilgi eserin hedeflenen amaca ulaştığını göstermiş oldu. Alanında uzman yazarlarca kaleme alınan bölümler, dini geleneklere dair güncel veriler, haritalar, çizelgeler, sayfa kenarlarına yerleştirilen kavram tanımları ve çarpıcı görseller yanında eserin baskı kalitesi, sadece ilahiyat camiasından değil hemen her kesimden okurun takdirini kazandı. Dolayısıyla bu eser, akademik ve entelektüel çevrenin yanı sıra, alana ilgi duyan tüm okurlar nezdinde sosyal bilimlerde özellikle de Dinler Tarihi alanında uzman bir yazar kadrosuyla hazırlanacak olan yetkin editöryal çalışmalara gösterilen ilginin bir örneği oldu.

Sosyal bilimler alanındaki araştırmaların, dinî inanç ve gelenekleri artık göz ardı edemeyen bilimsel bir perspektife ulaştığı yaygın bir kanaattir. Özellikle pozitivist paradigmaya yönelik şüphelerin, akademik anlamda dinlerin değerini öne çıkaran bir sürecin yolunu açtığı görölmektedir. Esasen pozitivist ideolojinin geçtiğimiz yüzyıl ortalarına kadar savunduğu “dinlerin dünyadan çekildiği” tezinin çöküşünün üzerinden oldukça zaman geçti. Komünizmin de yıkılışıyla birlikte materyalist felsefe önemli bir zemin kaybına uğradı. Dolayısıyla 21. yüzyıl, dinlerin yeniden yükselişe geçtiği bir çağ olarak başladı. Sadece büyük ve yaygın kurumsal dinler değil irili-ufaklı inançlar, kültürler, mitolojik söylemler, yeni dinî akımlar ve neo-pagan kurgular küresel düzlemde daha fazla görünür oldular. Dolayısıyla bu yeni görüntü, dünyanın sosyolojik yapısını yeniden inşa eden güçlü bir etken olan din, dinî inanç ve dinî aidiyet gibi kavramlara hayati bir anlam yüklenmesine neden oldu. Diğer yandan siyasi ve kültürel sınırları ortadan kaldıran dijital iletişim ya da fiziki yer değiştirmeler ile farklı dinsel aidiyetler arasında yakın temaslar sıradanlaştı. Böylesi bir ortamda diğer din ve inançlar modern çağda bilimsel araştırmaların üzerinde yoğunlaştığı önemli bir konu haline geldi.

Yeryüzündeki bütün toplumlar, sadece öte dünya tasavvuru ya da metafizik düzlemde değil bu dünyaya ait olan hemen her alanda mensup oldukları dinlerin telkinlerini dikkate alır görünmektedirler. Bu çerçevede Yahudiliğin inanç ve tarihsel süreci hakkında bilgi sahibi olunmadan günümüz “İsrail” meselesinin doğru algılanması mümkün olmayacaktır. Aynı şekilde Rus Ortodoks Kilisesi’nin tarihsel “3. Roma” doktrini bilinmeden Rusya Federasyonu’nun Ortodoks Slav ülkeleri ile politik ilişkisini kavramak güç olacaktır. Katolik Hıristiyan cemaatinin bir önceki lideri papa 16. Benedict’in alışılmışın dışında papalıktan istifa etmesine yol açan süreci, Avrupa Birliği anayasasının dibacesinde Hıristiyan tanrı inancına yeterince vurgu yapılmadığı düşüncesiyle ilişkilendiren yaygın bir kanaat vardır. Daha da önemlisi Hıristiyan coğrafyada ortaya çıkan İslamofobik eğilimler bağlamında İslam’ın kutsal metni ile peygamber figürünün hedef alındığı görölmektedir. İslam, kutsal metni Kur’an-ı Kerim’in canlı içeriği yanında Peygamberin gündelik yaşamda modellenebilir olması yönüyle diğer dinlerle kıyaslandığında oldukça güçlü bir dinamizm içermektedir. İslam’ın diğer dinler arasında öne çıkan küresel dinamizminin ortaya

çıkarılması İslam'ın yanı sıra diğer dinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesini gerektirmektedir.

Modern çağda din ile toplumların ekonomik, politik, sosyal, hukuki ve ahlaki kompartımanları arasında sanılanın da ötesinde köklü bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla “din araştırmaları”, ele aldığı dinin tarihsel ve teolojik öğretilerinin yanında bu öğretilerin içinde yer aldığı toplumun dünyevi kurum ve doktrinlerine yaptığı etkinin tanımlanmasını da hedeflemektedir. Dolayısıyla farklı toplumların dinleri hakkında en doğru bilgiye sahip olmak bu toplumlar hakkında daha doğru tanımlamalarda bulunma imkânı verecektir. Bu yüzden dinlerin kendi din dilleri üzerinden temel kaynaklarının incelenmesi ve mümkün olduğunca bu dinlere dair tarafsız ve tanımlayıcı/deskriptif bir metot ile doğru bilgilerin edinilmesi modern çağın doğru anlaşılması için en temel adımı ifade etmektedir. Böylece antropoloji, sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve politik konularda yapılacak olan modern araştırmalar, araştırma konusu olan toplumun dinî bağlamını da dikkate almak durumundadır.

Bu gerçeğin yanında araştırma konusu “din” olunca metafizik ve ezoterik tanımların kuşattığı, bununla da kalmayıp insanlığın en erken tarihi kadar geriye gidildiği çetin bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Çünkü her dinî gelenek yeryüzünün farklı bir coğrafyasında kendi bağlılarıyla farklı bir tarihsel seyir izlemiştir. Bu nedenle dünyadaki dinleri çalışmak bir anlamda insanlık tarihini çalışmak kadar zorlu bir süreci ifade etmektedir. Bununla birlikte dinlerin yükseliş çağında psikolojiden ekonomiye kadar bütün bilimsel çalışmaların artık göz ardı edemediği bu alanın yani din araştırmalarının ilerlemesi için yerinde bir usûl ve perspektifle dinlerin ele alınması gerekliliği ortadadır. Bu aşamada en büyük yükümlülük dinler tarihi araştırmalarına düşmektedir. Dinleri genel olarak tarihsel, karşılaştırmalı ve fenomenolojik metotlarla inceleyen dinler tarihi disiplini, sadece kadim çağların değil modern toplumların da daha iyi anlaşılmasına imkân sağlayan sosyal araştırma projelerine en temel bilgi sağlayan akademik bir alandır.

Elinizdeki kitap, bu hedefi gerçekleştirme bağlamında, sosyal bilim araştırmaları için dinlere dair doğru ve otantik bilgiyi sağlama amacıyla ve din araştırmalarının gereğinin ve zorluğunun bütünüyle farkında olan alanında uzman bir kurul tarafından kaleme alınmıştır.

Dinler tarihinde ortaya çıkmış neredeyse bütün dinlerin tarihsel köklerinin yüzlerce ve bazılarının binlerce yıl geri gittiği gerçeği zihinde tutulmalıdır. Bu bağlamda bütün dinler sürekli olarak gelişen, değişen, dönüşen ve çeşitli mezhep ayrımlarına uğrayan bir tarihsel süreç geçirmiştir. Bu durum hâlen de devam etmektedir. Örneğin günümüzde yeni bir dinî akım olarak ortaya çıkan Kemetizm, kendisini, tarihi yazıtları günümüzden 5.000 yıl önceye uzanan kadim Mısır dininin öğretilerine dayandırmaktadır. Bu durumda modern Kemetizm'i kavramak, tarihi binlerce yıl geriye uzanan bu geleneği bilmekle mümkün olacaktır. Dolayısıyla bir kitaba sığdırılan bütün dinler bir yana tek bir dinin bile bütün tarihsel gelişim serüveni ile farklı mezhepleri bu kitabın sınırlarının çok ötesindedir. Bu nedenle elinizdeki kitap, dinlere dair çeşitli farklılaşmalara ve mezhepleşmelere işaret etmekle birlikte, toplumsal düzlemde en çok görünen ve genellikle ana bünyeyi oluşturan temel dinî anlayışı esas almaktadır.

Eserde kaleme alınan metinler genellikle ve mümkün olduğunca karşılaştırmalı bir perspektife dayandırılmıştır. Böylece söz konusu dinin tarihi, inanç esasları ya da dünya görüşü incelenirken bu konularda diğer dinlerle karşılaştırmalar yapılmış ya da karşılaştırma yapmaya imkân veren bir metot izlenmiştir. Bu durum özellikle İslam dini için daha da öne çıkmıştır. Zira genel olarak farklı dinsel gelenekler çalışılırken özellikle İslam ile bu dinler arasında karşılaştırma yapılmasına imkân veren bir yaklaşım sergilenmiştir. Böylece bir anlamda dinlerin tümünü aynı kategorik sınırlara indirgeyen pozitivist perspektife muhalif olarak her dinin farklı bir inanç ve ibadet temeline dayandığına işaret edilmiştir. Ayrıca Hind, Çin ve Japon dinlerinin yaşandığı coğrafyada İslam dini ve Müslümanların konumuna dair tarihsel ve güncel bilgilere de yer verilmiştir. Özellikle her bölüm içinde incelenen dinin, farklı bir dine mensup olan bir okuyucu açısından ne anlam ifade ettiğine dair yaklaşımlar bu kitabın temel özelliklerinden birisidir.

Bu kitabın önemli bir diğer özelliği ise, kaleme alınan metinlerin yazarlarının, yazdıkları dinlerin akademik uzmanları olup bu dinlerin dillerini anlıyor olmalarıdır. Dahası yazarlarımızın çoğu ilgilendikleri dinlerin yaygın olduğu ülkelerde kalarak, cemaatlerine katılarak ve hatta manastır, mabed ve okullarında uzun süre yaşayarak bu dinleri doğal ortamlarında da gözlemleme ve araştırma yapma fırsatına sahip olmuşlardır. Bu durum, ikinci kaynaklar ya da önyargısal, genel-geçer

bilgiler ve yerleşik kanaatler yerine dinlerin içeriden ve kendi kaynaklarından öğrenilmesi fırsatını sunmuştur. Bu çerçevede dinlerin inanç ve ibadet tanımları, çoğunlukla asli din dilleriyle yazılmış kutsal metinlerden yapılan referans pasajlara dayandırılmıştır. Bu metot, elinizdeki kitabın ülkemizde dinler tarihi alanında aynı amaçla yapılmış diğer çalışmalardan ayrıldığı en özgün yönünü ifade etmektedir. Böylece farklı dinlerin araştırılmasında akademik değeri yükselten objektif ve deskriptif metoduna otantik metinden doğrudan alıntı ve tecrübe faktörü de eklenerek kitabın içeriği güçlendirilmiştir.

Eserin yazım sürecinde, tarihsel ve coğrafi olarak bütün insanlığı kuşatacak kadar derin ve geniş bir konunun bilimsel terminoloji ve kuramlardan, teknik kavram ve anlatımlardan olabildiğince uzak durularak din araştırmalarında bir başlangıç noktası arayanlar için kullanışlı bir metin olmasına çalışılmıştır. Ayrıca kaleme alınan dinî geleneklerin daha iyi anlaşılması için resim, şekil ve harita gibi görsel malzeme, kronolojik bilgilerin yanında özel kavramlara dair anlaşılır tanımlar, geçtikleri sayfa kenarında belirtilmiştir. Kitap içerisinde yer verilen haritalar ve şekiller benzerlerinden hareketle yeniden oluşturulmuş, dinlerin dünya üzerindeki nüfus dağılımını gösteren haritalar ile yer verilen sema ve tablolar yazarların vermiş oldukları bilgilere göre hazırlanmıştır. Bunların dışında kalan görseller ise yazarların kendi arşivlerinden ve telif değeri olmayan ya da kullanım izni olan malzemelerden seçilerek kullanılmıştır.

Eserin bu baskısında önceki baskılardaki metinler baştan sona gözden geçirilmiştir. Kitabın hazırlanmasında akademik müktesepeleri ile değerli vakitlerini ayırarak çalışmaya katkı sağladıkları için emeği geçen bütün yazarlarımıza ve ayrıca ele alınan dini geleneklerin daha iyi anlaşılması için resim, şekil, çizim ve harita gibi görsel unsurların metne eklenip mizanpajının yapılmasında büyük emek sarf eden Bilal Patacı ile teknik birimimize çok teşekkür ederiz.

Şinasi GÜNDÜZ
Eylül 2024, İstanbul